

SEPTINTOJI KNYGA

514 I. — Dabar, — pasakiau, — palygink mūsų žmogiškąją prigimtį išprusimo ir neišprusimo atžvilgiu su štai kokia būseną. Įsivaizduok žmones olą primenančiame požeminiame būste. Per visą jį driekiasi platus šviesos požėmas. Tų žmonių kojos ir kaklas iš pat mažens surakinti grandinėmis, todėl jie negali pasijudinti iš vietos ar pasukti galvos į šalį ir visą laiką mato tik tai, kas yra prieš juos. Jie yra nugara į šviesą, kuri sklinda nuo toli aukštumoje degančios liepsnos. Tarp liepsnos ir kalinių aukštai eina kelias, atskirtas nedidele pertvara, primenančia uždangą, virš kurios fokusininkai rodo savo stebuklus.

— Įsivaizduoju.

515 — Įsivaizduok, kad už šios pertvaros žmonės neša visokius daiktus, laikydami juos taip, kad jie išsikiša virš pertvaros; neša jie ir statulas, ir visokiausius gyvų būtybių atvaizdus, padarytus iš akmens ir medžio. Vieni nešdami kalbasi, kiti tyli.

— Keistas vaizdas ir keisti kaliniai! — pasakė Glaukonas.

— Jie panašūs į mus, — tariau. — Visų pirma ar tu manai, kad jie yra matę ką nors kita, sava ar svetima, išskyrus šešėlius, kuriuos ugnis meta ant prieš juos esančios olos sienos?

b — Kaipgi matys, jei visą gyvenimą negali pajudinti galvos?

244 — O daiktai, nešami už pertvaros? Ar ne tas pat atsitinka ir su jais?

— Aišku, tas pat.

— Jeigu kaliniai galėtų kalbėtis tarpusavyje, ar tu manai, kad jie šešėlių, kuriuos mato, nelaikytų pačiais daiktais ir nevadintų jų daiktų vardais?

— Be abejo.

— O jeigu jų kalėjime aidas atkartotų visa, ką pasakytų bet kuris iš einančiųjų pro šalį, ar, manai, kaliniai negalvotų, kad tai praeinančio šešėlio balsas?

— Prisiekiu Dzeusu, nemanau, — atsakė Glaukonas.

— Tie kaliniai tikrove laikytų ne ką kita, o pro šalį nešamų daiktų šešėlius.

— Būtinai taip būtų.

— Dabar, — pasakiau, — pažiūrėk, kas būtų, jei juos išlaisvintų iš grandinių ir pagydytų nuo to neišmanymo — kaip visa tai vyktų natūraliai? Jei kuriam nors iš jų nuimtų grandines ir priverstų jį atsistoti, pasukti galvą, vaikščioti, pažvelgti aukštyn — į šviesą, visa tai jam sukeltų skausmą, ir, šviesos apakintas, jis negalėtų žiūrėti į daiktus, kurių šešėlius matė iki šiol. Kaip tu manai, ką jis pasakytų, jei kas imtų jam tvirtinti, kad iki šiol jis matydavo tik niekus, o dabar yra kur kas arčiau būties ir regi daug tikresnius dalykus, ir, rodydamas vieną ar kitą pranešamą daiktą, priverstų jį atsakyti, kas tai? Ar tau neatrodo, kad jis labai sutriktų ir tai, ką matė anksčiau, laikytų žymiai tikresniu dalyku negu tai, kas jam rodoma dabar?

— Žinoma, laikytų.

II. — O jeigu jį priverstų žiūrėti tiesiai į pačią šviesą, jam imtų skaudėti akis, ir jis apsisukęs bėgtų atgal prie tų daiktų, kuriuos įstengia matyti, ir manytų, jog jie tikresni už tuos, kuriuos jam rodo.

— Taip būtų, — pritarė Glaukonas.

— O jeigu, — tariau, — kas nors jėga temptų jį šlaitu aukštyn ir nepaleistų tol, kol neišvilks į šviesą, argi jis nekentėtų ir nesipiktintų šitokia prievarta? O iškopęs į viršų, jis būtų apakintas stiprios šviesos ir negalėtų žiūrėti nė vieno iš tų tikrų daiktų, apie kuriuos jam kalba.

— Taip, iš karto tikrai negalėtų žiūrėti.

c

d

e

516

245

— Kad galėtų pamatyti visa, kas yra ten, viršuje, jis pirmiau turėtų priprasti. Pradėti reikia nuo to, kas lengviausia: iš pradžių žiūrėti į šešėlius, paskui — į žmonių ir daiktų atspindžius vandenyje, o jau po to — į pačius daiktus; be to, tai, kas yra danguje, ir patį dangų jam būtų lengviau matyti ne dieną, bet naktį, tai yra būtų lengviau žiūrėti į žvaigždžių šviesą ir Mėnulį, o ne į Saulę ir jos šviesą.

— Be abejo.

— Galų gale, manau, jis jau galėtų žiūrėti ir į Saulę — ne į apgaulingą jos atspindį vandenyje ar kurioje kitoje jai svetimoje aplinkoje, o į pačią Saulę, esančią įprastinėje savo vietoje, ir išvelgti jos savybes.

— Žinoma.

— Tada jis prieitų išvadą, kad nuo Saulės priklauso ir metų laikai, ir metų tėkmė, kad ji valdo visa regimajame pasaulyje ir pati kažkokiu būdu yra priežastis viso to, ką jis ir kiti kaliniai matė oloje.

— Aišku, kad pagaliau jis prieitų tokią išvadą.

— Na, o jeigu jis prisimintų savo ankstesnį gyvenimą, tenykštę išmintį ir savo kalėjimo bendrus, ar tu manai, kad jis nelaikytų palaima savo padėties pasikeitimo ir negailėtų savo draugų?

— Netgi labai gailėtų.

— O jeigu jie tenai reikšdavo pagarbą ir girdavo vienas kitą, apdovanodavo tą, kuris geriausiai išžiūrėdavo pro šali slenkančius daiktus ir geriausiai išimindavo, kas paprastai pasirodydavo pirmiau, kas vėliau, o kas kartu, ir pagal tai nuspėdavo, kas bus, ar tu manai, kad tas, kuris jau išsilaisvino, trokštų šito ir pavydėtų tiems kaliniams, kurie ten yra gerbiami ir viešpatauja? Ar jis nenorėtų verčiau, kaip sako Homeras, „už tarną būti pas kitą žmogų beturtį“¹ ir bet ką iškęsti, negu laikytis kalinių pažiūrų ir gyventi taip, kaip jie?

— Aš manau, kad jis sutiks verčiau viską iškęsti, negu taip gyventi.

— Įsivaizduok dar štai ką, — tariau: — jei šitas žmogus vėl nusileistų į olą ir užimtų savo ankstesnę

vietą, ar jo akių neuždengtų tamsa, taip staiga pasitraukus nuo Saulės šviesos?

— Žinoma, uždengtų.

— O jeigu jam vėl tektų rungtis su tais amžiniais kaliniais, aiškinantis, kas yra tie šešėliai? Kol jo regėjimas nesusilpnės ir akys neapsipras — o tam prireiktų nemaža laiko, — ar jis nekeltų jiems juoko? Ar nesakytų jie, kad, užkopęs aukštyn, jis sugadino akis, ir todėl nesą verža nė mėginti išlipti į viršų? O to, kuris bandytų juos išlaisvinti ir išvesti į viršų, argi jie nenužudytų, jei tik jis pakliūtų jiems į rankas?

— Nužudytų.

III. — Tai štai, mielas Glaukonai, — tariau, — šitą palyginimą reikia pritaikyti visam tam, kas buvo pasakyta anksčiau: regimasis pasaulis yra panašus į gyvenimą kalėjime, o liepsnos šviesa — į Saulės galią; iškopimą ir viršuje esančių daiktų stebėjimą palyginęs su sielos pasikėlimu į protu suvokiamą sritį, išpėsi mano slaptą mintį, nes tu nori ją sužinoti. Dievas žino, ar ji teisinga. Kad ir kaip būtų, man atrodo, jog pasaulio, kurį galima pažinti, riba yra gėrio idėja. Ji sunkiai išžiūrima, bet kai tik ją pamatai, peršasi išvada, kad ji yra viso to, kas teisinga ir gražu, priežastis. Regimajame pasaulyje ji pagimdo šviesą ir šviesos valdovą, o protu suvokiamoje srityje ji pati yra valdovė, nuo kurios priklauso tiesa ir supratimas. Jos turi žiūrėti tas, kuris nori sąmoningai elgtis ir asmeniniame, ir visuomeniniame gyvenime.

— Aš sutinku su tavimi, kiek įstengiu suprasti tavo mintį.

— Tada sutik dar ir štai dėl ko: nesistebėk, kad žmonės, kurie pasikėlė į tas aukštumas, nebenori užsiminti žmogiškais reikalais — jų sielos veržiasi gyventi ten, aukštai. Tai visai suprantama, nes atitinka mūsų nupieštą vaizdą.

— Suprantama, — pritarė Glaukonas.

— Tai argi nuostabu, — paklausiau, — jei kas nors, nuo dieviškumo stebėjimo perėjęs prie žmogiškos menkybės, elgiasi neoriai ir atrodo juokingas? Akys dar

neapsiprato, o ji, nepripratusį prie tamsos, jau verčia teismuose ar kur kitur kovoti dėl teisingumo šešėlių arba atvaizdų, metančių tuos šešėlius, ir ginčytis dėl jų, laikant juos tokiais, kaip juos supranta tie, kurie paties teisingumo niekada nėra matę?

— Visai nenuostabu.

518 — Kiekvienas, kuris yra protingas, turėtų prisiminti, jog yra dvi regėjimo susilpnėjimo priežastys ir dvi jo rūšys: arba kai pereinama iš šviesos į tamsą, arba iš tamsos į šviesą. Tas pat atsitinka ir sielai. Kai pamatysi sielą sutrikusią ir neįstengiančią ką nors išžiūrėti, užuot beprasmiškai juokęsis, išsiaiškink, ar ji atėjo iš šviesesnio gyvenimo ir, neįpratusi prie tamsos, apžilpo, ar, priešingai, iš visiško nežinojimo patekusi į šviesą, buvo apakinta ryškaus švytėjimo: tokią jos būseną ir tokį gyvenimą galima laikyti palaima, tuo tarpu pirmąją — apgailėtina. Jeigu vis dėlto ką nors ima juokas, pažiūrėjus į sielą, tegul jis labiau juokiasi iš tos, kuri nusileido iš aukštybių, iš šviesos.

— Tu labai teisingai kalbi, — pasakė Glaukonas.

c IV. — Jei tai teisybė, — tariau, — mes turime štai kaip galvoti: išsprusimas yra visai ne tai, ką apie jį tvirtina kai kurie žmonės, teigiantys, jog sielai esant nebūdingas joks žinojimas, jog jie suteikią jį jai panašiai, kaip neregio akims suteiktą regėjimą.

— Teisybė, jie taip tvirtina.

d — Tuo tarpu šis mūsų svarstymas rodo, kad kiekviena siela turi tokį sugebėjimą, taip pat ir įrankį, padedantį žmogui mokytis. Bet kaip akies negalima pasukti nuo tamsos į šviesą kitaip, kaip tik pasukant visą kūną, taip visa siela reikia nusigręžti nuo išnykstančių dalykų; tada sielos sugebėjimas pažinti įstengs stebėti būti ir tai, kas joje ryškiausia, — šitai mes ir vadiname gėriu. Ar ne taip?

— Taip.

248 — Taigi, — tariau, — auklėjimas yra menas nukreipti — koku būdu lengviausiai ir geriausiai galima nukreipti žmogų; tai anaip tol nereiškia, kad jam reikia suteikti sugebėjimą matyti, — jis jį jau turi, bet netei-

singai nukreiptą, todėl žiūri ne ten, kur reikia. Pastangos reikalingos, kad nukreiptume jį teisingai.

— Taip.

e — Kai kurios teigiamos sielos savybės, atrodo, labai panašios į tokias pačias kūno savybes; iš pradžių jų gali ir nebūti — jos išsiugdomos tik vėliau, lavinantis, ir tampa įpročiu. Bet sugebėjimas suprasti, kaip matyti, yra kažkas labiau dieviška, jis niekuomet nepraranda savo galios, tik priklausomai nuo krypties būna čia naudingas ir pravartus, čia — nenaudingas ir net žalingas. Argi nesi pastebėjęs, kad tų, kuriuos vadinu nors ir protingais, bet netikusiais žmonėmis, sie- 519 liūkštė labai įžvalgi ir kad jie kiaurai mato tai, ko jiems reikia? Vadinasi, jų regėjimas neblogas, bet jis priverstas tarnauti nedorybei, ir kuo geriau jie mato, tuo daugiau bloga padaro.

— Žinoma, pastebėjau.

b — Ir vis dėlto, — tariau, — jei iš pat mažens išrausi iš tokios sielos įgimus polinkius, kurie tartum švini- niai pasvarai traukia ją į apsirijimą, smaližiavimą ir kitokius smagumus ir kreipia jos žvilgsnį žemyn, tai, išsilaisvinusi nuo jų, siela atsigręžtų į tiesą, ir tie patys žmonės pradėtų ten skirti viską taip pat aiškiai, kaip dabar skiria tai, į ką yra nukreiptas jų žvilgsnis.

— Teisybė, — sutiko Glaukonas.

c — Na, o ar iš to, ką pasakėme, neišplaukia štai kas: valstybei valdyti netinka nei neišsiauklėję ir nesu-vo-kią tiesos žmonės, nei tie, kurie visą gyvenimą pralei- džia lavindamiesi, — pirmieji todėl, kad neturi vieno gyvenimo tikslo, kuriam pajungtų visus savo veiksmus ir asmeniniame, ir visuomeniniame gyvenime, o antrieji todėl, kad jie nepanorės veikti, įsivaizduodami, jog dar gyvi būdami persikėlė į Palaimintųjų salas².

— Teisybę sakai.

d — Mūsų, valstybės kūrėjų, uždavinys yra priversti geriausios prigimties žmones siekti to žinojimo, kurį pirmai pavadinome aukščiausiu, — tai yra mokytis ma- tyti gėrį ir kopti į jo aukštumas; bet kai užkopę jie 249

pakankamai išžiūrės į jį, mes neleisime jiems daryti to, kas dabar leidžiama.

— O kas gi?

— Mes neleisime jiems pasilikti ten, aukštai, ir nepanorėti vėl sugrižti pas tuos kalinius³ — gerai tai ar blogai, bet jie turės dalytis su jais jų vargais ir pagarba.

— Bet mes būsime jiems neteisingi ir versime juos gyventi blogiau, negu jie galėtų.

e V. — Tu, mano mielas, vėl užmiršai, kad įstatymui rūpi ne kurio nors vieno luomo gerovė; jis siekia ir stengiasi, kad visa valstybė taptų laiminga; todėl įtikindamas arba prievarta jis suburia piliečius ir priverčia juos dalytis vienus su kitais ta nauda, kurią kiekvienas iš jų gali duoti bendruomenei; jis išugdo valstybei žymių žmonių ne todėl, kad kiekvienas iš jų galėtų nukreipti savo veiklą kur panorėjęs, bet todėl, kad pats panaudotų juos valstybei stiprinti.

520 — Tiesa, aš buvau tai užmiršęs, — pasakė Glaukonas.

b — Tad įsidėmėk, Glaukonai, — tariau, — kad mes nenuskriausime filosofų, kuriuos išugdysime, bet teisėtai priversime juos rūpintis kitais ir ginti jų interesus. Mes pasakysime jiems, kad kitose valstybėse žmonės, tapę filosofais, nedalyvauja valstybės reikaluose, nes jie patys pasidarė filosofais, nepaisydami savo valstybės santvarkos poreikių, o tas, kas išauga pats savaimė, niekam nėra skolingas už maitinimą; todėl ten negali kilti noras reikalauti, kad jis atlygintų išlaidas. Bet jus išugdėme mes, jūsų pačių ir visos valstybės labui, panašiai kaip bičių spiečiuose būna vadai ir karaliai; c jūs išauklėti geriau ir tobuliau negu anie filosofai ir geriau sugebate filosofiją jungti su valstybės tvarkymu. Todėl jūs turite visi iš eilės leisti į kitų žmonių buveinę ir priprasti stebėti tamsius daiktus; kai priprasite, jūs tūkstantį kartų geriau už kitus žiūrėsite ir pažinsite kiekvieną šešėlį ir žinosite, kieno atvaizdas jis yra, nes jau esate matę tikruosius gėrio, grožio ir teisingumo pavyzdžius. Tada mūsų valstybė bus įkurta

250

d tikrovėje, o ne sapne, kaip dabar yra daugelyje valstybių, kur vyksta tarpusavio karai ir vaiduokliškos kovos dėl valdžios, tarsi tai būtų didelis gėris. Iš tiesų yra štai kaip: valstybė, kurioje mažiausiai siekia valdžios tie, kuriems dera valdyti, yra geriausiai valdoma; joje nekyla jokių kivirčų. Kitaip būna valstybėje, kur valdantieji yra nusiteikę priešingai.

— Tai tikra tiesa.

— Ar tu manai, kad mūsų auklėtiniai, šitai girdėdami, nepaklus ir nepanorės, atėjus kiekvieno eilei, triūsti kartu su piliečiais, nes jiems verčiau vieniems su kitais visą laiką būti grynųjų idėjų pasaulyje?

e — Jie negalės atsisakyti, — tarė Glaukonas. — Juk jie yra teisingi žmonės, ir mūsų reikalavimai teisingi. Aišku, kad kiekvienas iš jų eis valdyti tik iš pareigos — priešingai, negu elgiasi dabartiniai valstybių valdovai.

521 — Tai šit kaip yra, mano mielas. Jei tiems, kurie turės valdyti, surasi geresnį gyvenimo būdą, negu valdžios laikymas savo rankose, tai bus įmanoma sukurti gerai valdomą valstybę, nes tik šitokioje valstybėje valdys iš tikrųjų turtingi žmonės — turtingi ne aukso, o to, ko reikia laimingam gyvenimui: išminties ir dorybės. O jeigu skurdžiai, išalkę turtų, braunasi į valdžią, tikėdamiesi iš jos ir sau atsiplėšti kąsnelį, valstybė negali būti gerai tvarkoma, nes dėl valdžios kovojama, ir šis vidinis karas pražudo ir jame dalyvaujančius, ir visą valstybę.

— Tikra teisybė, — sutiko Glaukonas.

b — Ar yra dar koks nors kitas gyvenimo būdas, išreiškiantis panieką valdovų gyvenimui, išskyrus tikrajai filosofijai atsidėjusio žmogaus gyvenimo būdą?

— Prisiekiu Dzeusu, nėra.

— Tačiau negalima leisti, kad ateitų į valdžią tie, kurie ją tiesiog išimylėję, nes jiems teks kovoti su savo varžovais.

— Be abejo.

— Tad ką kitą tu priversi eiti saugoti valstybę, jei ne tuos, kurie geriausiai nusimano apie valstybės val-

251

dymą, be to, yra apdovanoti kitokiomis dorybėmis ir gyvena dorybingiau negu valstybės vyrai?

— Nieko kito.

c VI. — Jei nori, aptarkime, kaip išugdomi tokie žmonės ir kaip juos galima išvesti į šviesą, panašiai kaip, pasak padavimo, kai kurie iš Hado pasikėlė pas dievus.

— Kur čia nenorėsi!

— Šitai, atrodo, ne tas pat, kaip apversti šukę⁴, čia reikia sielą atgręžti nuo tamsios dienos į tikrąją būties dieną: tokį sielos pasikėlimą mes pavadinsime išminties siekimu.

— Teisingai.

d — Taigi reikia pažiūrėti, kuris iš mokslų turi šitokią galią.

— Be abejo.

— Koks gi mokslas, Glaukonai, galėtų atitraukti sielą nuo tapsmo prie būties? Bet, taip sakydamas, aš pagalvojau štai ką: argi nesakėme, kad būsimieji filosofai jaunystėje būtinai turi susipažinti su karyba?

— Sakėme.

— Taigi mokslą, kurio ieškome, turi papildyti dar ir šitai.

— Kas?

— Jis turi būti naudingas kariams.

— Žinoma, turi, jei tik tai įmanoma.

e — Kaip jau sakėme, juos auklėsime gimnastika ir dailiaisiais menais.

— Taip, dėl šito sutarėme.

— Bet gimnastika yra skirta tam, kas gali ir atsirasti, ir išnykti, — juk nuo jos priklauso, didėja ar mažta kūno galia.

— Aiškus dalykas.

— Bet juk mes ieškome visai ne tokio mokslo.

522 — Ne tokio.

— Tai gal tokie yra dailieji menai, kuriuos aptarėme anksčiau?

252 — Jei atsimeni, jie kaip tik buvo tarsi atsvara gimnastikai: juk jie ugdo sargybinių būdą — harmoni-

ja ugdo pusiausvyrą, nors ir neteikia žinojimo, o ritmas jų veiksmams suteikia nuoseklumą. Pasakojimai — išgalvoti ir artimesni tikrovei — taip pat ugdo panašius gerus įpročius, bet žinių, vedančių į tą gerį, kurio tu dabar ieškai, dailieji menai neteikia.

— Labai teisingai man priminei, — tariau. — Iš tikrųjų nieko tokio jie neteikia. Bet, mielas Glaukonai, kas galėtų teikti tokį žinojimą? Juk visi menai pasirodė esą gruboki.

— Be abejo. Koks dar žinojimas lieka, atmetus gimnastiką, dailiuosius ir visus kitus menus?

— Na, gerai, jei mes, be jų, daugiau nieko neturime, tai imkime tą, kuris būdingas jiems visiems.

— Kas gi tai?

— Ogi tai, kuo naudojasi visi menai, mąstymas ir pažinimas; tai, ką kiekvienas turi išmokti pirmiausia.

— Ką gi?

— Visai paprastą dalyką, — tariau: — skirti, kas yra vienas, du ir trys, žodžiu, skaičių ir skaičiavimo mokslą. Argi visi menai ir mokslai nėra priversti juo remtis?

— Taip, jie yra priversti, — atsakė Glaukonas.

— Ir karo mokslas?

— Ir jam šitai neišvengiama.

— Palamedas⁵ tragedijose kiekviena proga parodo, koks juokingas karvedys buvo Agamemnonas. Ar atkreipei dėmesį, kad Palamedas, kuris išrado skaičius, sakosi suskirstęs kariuomenę į būrius ties Ilionu, suskaičiavęs laivus ir visa kita, tarsi prieš tai jie nebūtų buvę suskaičiuoti, — matyt, Agamemnonas netgi nežinojo, kiek turi kojų, jeigu nemokėjo skaičiuoti! Kaip tu manai, koks iš jo galėjo būti karvedys?

— Nevykęs, jei tik iš tikrųjų taip buvo.

VII. — Taigi, — tariau, — ar pripažinsime, kad kariams, be kitų mokslų, yra reikalingas taip pat ir skaičių bei skaičiavimo mokslas?

— Šis mokslas būtinas, jei nori šį tą nutuokti apie karo meną ir apskritai jei nori būti žmogumi.

b

c

d

e

253

— Ar tu išvelgi šiame moksle tą patį, ką ir aš?
— O ką?
523 — Atrodo, kad jis iš prigimties skatina žmogų mąstyti, taigi yra tai, ko mes ieškome, tik niekas nemoka pasinaudoti juo kaip mokslu, vedančiu mus prie pačios esmės.
— Ką tu turi galvoje? — paklausė Glaukonas.
— Pamėginasiu paaiškinti savo mintį. Bet kaip aš pats sau nustatysiu skirtumą tarp to, kas veda į mūsų tikslą, ir to, kas neveda į jį, tu pažiūrėk kartu su manimi ir tiesiai pasakyk, su kuo sutinki, o su kuo — ne. Šitaip mes aiškiau pamatysime, ar teisingi mano spėjimai.
— Tai dėstyk.
b — Dėstau, o tu klausyk. Kai kurie iš juslėmis suvokiamų dalykų neskatina proto tyrinėti toliau, nes pojūčiai pakankamai juos nusako, o kiti tiesiog reikalauja, kad protas juos tirtų toliau, nes pojūčiai neteikia nieko tikra.
— Tu, matyt, turi galvoje daiktus, į kuriuos žiūrima iš tolo, tarsi per miglą.
— Ne visai įspėjai, ką norėjau pasakyti.
— Tai ką tu turi galvoje?
c — Tyrinėti neskatina tai, kas tuo pat metu nesukelia priešingo pojūčio, o tai, kas sukelia tokį pojūtį, aš laikau skatinančiu tyrinėti, nes pojūtis viena atskleidžia ne daugiau negu kita, nesvarbu, ar jį sukelia arti, ar toli esantys daiktai. Pateiksiu tau pavyzdį, iš kurio geriau suprasi, ką sakau. Štai, sakysim, yra trys pirštai — mažasis, smilius ir vidurinysis.
— Sakykim.
— Turėk galvoje, kad į juos žiūrime iš arti, bet atkreipk dėmesį štai į ką.
— Į ką?
d — Kiekvienas iš jų lygiai yra pirštas — šiuo atžvilgiu tarp jų nėra jokio skirtumo, nesvarbu, ar žiūrėsi į jo vidurį, ar galą, ar baltas jis, ar juodas, ar storas, ar laibas ir taip toliau. Dėl visų šių dalykų daugumos žmonių siela nėra verčiama klausti proto, kas yra pirš-

254

tas, nes regėjimas niekada nerodė jai, kad pirštas kartu yra ir kažkas priešinga pirštui.

Žinoma, nerodė.

— Todėl suprantama, kad šiuo atveju tai neskatina ir neverčia mąstyti.

— Suprantama.

— Bet ar iš akies galima pakankamai tiksliai nustatyti, ar pirštas didesnis, ar mažesnis, ar regėjimui nėra jokio skirtumo, kuris pirštas yra viduryje, o kuris — iš krašto? Ar galima apčiuopomis tiksliai nustatyti, ar pirštas storas, ar plonas, ar minkštas, ar kietas? O ir kiti pojūčiai ar gali pakankamai šitai atskleisti? Ar ne taip atsitinka kiekvienam iš jų: pojūtis, skirtas nustatyti kietumui, yra priverstas kartu just ir minkštumą, todėl jis praneša sielai, jog tą patį daiktą junta esant ir kietą, ir minkštą.

— Taip, šitaip atsitinka.

— Tokiais atvejais, — tariau, — siela tikrai nežino, ką reiškia šis pojūtis, nes tą patį daiktą jis rodo esant ir kietą, ir minkštą. Lygiai taip pat siela nesupranta, ar daiktas sunkus, ar lengvas, jei pojūtis sunkumą žymi kaip lengvumą, o lengvumą — kaip sunkumą.

— Tokie duomenys sielai yra keisti, ir juos reikia iširti.

— Suprantama, — pasakiau. — Tokiais atvejais siela pasitelkia protą ir mąstymą ir pirmiausia mėgina išsiaiškinti, ar apie vieną, ar apie du skirtingus daiktus praneša jai pojūtis.

— Kaipgi kitaip!

— Jeigu paaiškės, kad tai du daiktai, tai kiekvienas iš jų pasirodys esąs ir kitas, ir tas pats.

— Taip.

— Jei kiekvienas iš jų yra vienas, o abu kartu jie yra du, tai šie du mąstymo bus atskirti, nes jeigu jie nebūtų atskirti, tai būtų mąstomi jau ne kaip du, o kaip vienas.

— Teisingai.

e

524

b

c

255

— Juk tvirtiname, kad regėjimas didumą ir mažumą suvokia ne skyrium, bet kartu, kaip tam tikrą vienybę, ar ne?

— Taip.

— Kad šitai išaiškintų, mąstymas turi ištirti didumą ir mažumą ne kaip susijusius, bet skyrium — priešingai, negu darė regėjimas.

— Teisybė.

— Todėl mums ir kyla klausimas, kas gi yra didumas ir mažumas.

— Kaip tik todėl.

— Taigi vieną mes vadiname protu suvokiamu, o kitą — regimu.

d — Visai teisingai, — sutiko Glaukonas.

VIII. — Štai šitai aš ir norėjau pasakyti: vieni dalykai skatina protą veikti, o kiti — ne, ir prie pirmųjų aš priskyriau tuos, kurie sukelia priešingus pojūčius, o prie antrųjų — tuos, kurie tokių pojūčių nesukelia ir todėl nežadina mąstymo.

— Jau supratau, — tarė Glaukonas. — Man irgi taip atrodo.

— Na, o skaičius ir vienetą prie kurių priklauso?

— Nežinau.

— Bet gali spręsti iš to, ką sakėme. Jeigu kažkas vienas gerai suvokiamas pats savaime, nesvarbu, ar regėjimu, ar koku kitu pojūčiu, tai nekyla noras išsiaiškinti jo esmę, kaip aš parodžiau piršto pavyzdžiu.

e O jeigu jame nuolat reiškiasi ir kokia nors priešingybė ir jis yra tiek pat vienetą, tiek pat ir jo priešingybė, tada jau reikia spręsti, ir siela būna priversta suglumti, ieškoti, išjudinti savo mintį ir klausti savęs, kas gi yra vienetą pats savaime. Šitai vieneto pažinimas vestų į būties stebėjimą ir skatintų tai⁶.

— Bet ne mažiau šitai pasireiškia ir tuo atveju, kai stebime tai, kas tapatu: tą patį mes matome ir kaip vieną, ir kaip nesuskaičiuojamą daugybę.

— Jei taip yra vieneto atžvilgiu, tai tas pat bus ir kiekvieno skaičiaus atžvilgiu!

256 — Kaipgi kitaip!

— Bet juk skaičiavimas ir aritmetika išties remiasi skaičiumi.

— Žinoma.

— Vadinasi, šitie mokslai kaip tik ir veda į tiesą. b

— Puikiausiai.

— Taigi tai ir yra tie mokslai, kurių mes ieškome. Kariui juos būtina perprasti, kad mokėtų rikiuoti kariuomenę, o filosofui — kad išeitų iš tapsmo srities ir pasiektų esmę. Kitaip jis niekada netaps mąstytoju.

— Iš tikrųjų taip.

— O mūsų sargybinis yra ir karys, ir filosofas.

— Be abejo.

— Taigi, Glaukonai, šitą mokslą reikėtų įstatymu padaryti privalomą tiems, kurie užims valstybėje aukščiausias vietas, ir įtikinti juos, kad būtina mokytis skaičiavimo, bet ne kaip papuola, o tol, kol protu pasieks pačią skaičių prigimtį ne dėl pirkimo ir pardavimo, kaip daro pirkliai ir prekiautojai, bet karo tikslais ir kad palengvintų sielai pereiti nuo tapsmo prie tiesos ir esmės.

— Puikiai kalbi.

— Dabar, aptaręs su jumis skaičiavimo mokslą, aš suprantu, koks jis puikus ir daugeliu atžvilgių naudingas mūsų tikslui, jeigu jo mokomasi dėl pažinimo, o ne dėl prekiavimo. d

— Kuo gi jis naudingas? — paklausė Glaukonas.

— Tuo, kad, kaip ką tik sakėme, jis atkakliai vilioja sielą aukštyn ir priverčia samprotauti apie skaičius pačius savaime, joku būdu neleisdamas pakeisti jų skaičių turinčiais regimais ir apčiuopiamais kūnais. Tu žinai, kad dideli šio mokslo žinovai juokiasi iš to, kuris mintyse mėgina padalyti patį vienetą — jie nenori net girdėti apie tai. Bet jeigu tu vis dėlto vienetą suskaidysi, jie vėl sudaugins dalis, bijodami, kad vienetą gali pasirodyti esąs ne vienetą, bet daugybę vieno dalių.

— Teisingai kalbi.

— Kaip tu manai, Glaukonai, ką jie atsakytų, jei kas nors jų paklaustų: „Garbieji žmonės, apie kokius 526 257

skaičius jūs samprotaujate? Ar ne apie tuos, kuriuose vienetas iš tikrųjų yra toks, kokiu jūs jį laikote, — tai yra bet kuris vienetas yra lygus bet kuriam vienetui, nė kiek nuo jo nesiskiria ir neturi savyje jokių dalių?"

— Aš manau, jie atsakytų, jog kalba apie skaičius, kuriuos galima tik mąstyti — nieko kita su jais negalima daryti⁷.

b — Dabar tu matai, mano mielas, kad šitas mokslas mums tikrai būtinas, nes jis, pasirodo, verčia sielą pasitelkti mąstymą, siekiant tiesos.

— Ir kaip sumaniai jis šitai daro!

— O ar nesi pastebėjęs, kad iš prigimties skaičiavimui gabūs žmonės greitai, galima sakyti, perpranta ir visus kitus mokslus; net tie, kurių galvosena lėta, jeigu jie mokomi skaičiavimo ir nuolat lavinasi, nors ir neturi iš to kitokios naudos, tai bent jau tampa išvalgesni, negu anksčiau buvo.

— Tai tiesa, — pritarė Glaukonas.

c — Aš manau, kad nelengvai ir nedaug rastum tokių mokslų, kurie besimokančiajam suteiktų daugiau vargo ir pareikalautų daugiau pastangų negu šis.

— Sutinku.

— Dėl visų šių priežasčių negalima šito mokslo palikti nuošalyje, būtina mokyti jo gambiausius žmones.

— Pritariu tau.

IX. — Šitą mokslą jau priėmėme. Bet yra ir kitas mokslas, susijęs su šituo. Pažiūrėkime, ar jis tiks mums.

— Koks mokslas? Ar tu turi galvoje geometriją⁸?

— Taip, ją, — atsakiau.

d — Kadangi ja naudojamosi karo reikaluose, aišku, kad ji mums tinka. Juk kai reikės įrengti stovyklą, užimti įtvirtintas vietas, sutelkti ir išskleisti kariuomenę ir įvairiai ją išdėstyti ir mūšio, ir žygio metu, geometrijos žinovas, žinoma, pasirodys pranašesnis už tą, kuris neišmano šio mokslo.

e — Bet šiems reikalams pakanka paprasčiausių žinių iš geometrijos ir skaičiavimo mokslo. Tačiau reikia išsiaiškinti, ar svarbiausioji jos dalis, kuri plačiau-

taikoma, veda mus į mūsų tikslą — padeda mums išvengti gėrio idėjų. O mes teigiame, kad į šį tikslą veda visa tai, kas priverčia sielą atsigręžti į tą sritį, kurioje glūdi didžiausia būties palaima — ją siela ir turi išvysti bet kokia kaina.

— Teisingai kalbi, — tarė Glaukonas.

— Vadinasi, jei geometrija verčia stebėti esmę, ji mums tinka, o jei tapsmą — netinka.

— Mes tikrai šitai tvirtiname.

— Bet aš manau, kad visi, kurie šį tą nutuokia apie geometriją, neneigs, kad šis mokslas yra visai priešingas tiems posakiams, kuriuos vartoja juo užsimantys žmonės.

— Kokiems? — paklausė Glaukonas.

— Jie kalba labai juokingai ir nenatūraliai. Mat jie į geometriją žiūri kaip praktikai ir vartoja tokius posakius, kaip „nubraižysime“ kvadratą, „nubrėšime“ liniją, „pridėsime“ ir taip toliau, o iš tikrųjų šiuo mokslu užsiimama tik pažinimo dėlei.

— Suprantama.

— Ar nepasakius mums dar štai ką...

— Ką gi?

— Kad šiuo mokslu užsiimama, siekiant pažinti amžinąją būtį, o ne tai, kas atsiranda ir žūsta.

— Teisybė; iš tikrųjų geometrija yra amžinosios būties pažinimas.

— Taigi, gerbiamasis, ji veda sielą į tiesą ir veikia filosofinį mąstymą, pakylėja jį aukštyne, tuo tarpu dabar jis yra žemesnis negu dera.

— Taip, ji netgi labai jį paveikia.

— Todėl, — tariau, — reikia kuo griežčiau paraginti mūsų puikiosios valstybės piliečius, kad jie pasirūpintų geometrija — juk ji teikia ir nemažą papildomą naudą.

— Kokią? — paklausė Glaukonas.

— Tu jau pats pasakei, kam ji naudinga: karo reikalams. Be to, ji padeda geriau perprasti ir kitus mokslus. Mes žinome, koks didelis skirtumas tarp to, kuris mokėsi geometrijos, ir to, kuris jos nesimokė.

— Prisiekiu Dzeusu, labai didelis skirtumas!
— Tad tai bus antrasis dalykas, kurio turės mokytis mūsų jaunuoliai.

— Taip.

d X. — Na, o trečiasis dalykas bus astronomija. Kaip tu manai?

— Ir man taip atrodo. Atidūs metų laikų, mėnesių ir metų kaitos stebėjimai naudingi ne tik žemdirbiams ir jūrininkams, bet ne mažiau ir karo vadams.

e — Tai malonu iš tavo pusės! Matyt, bijai, kad daugumai nepasirodytų, jog teiki nenaudingus mokslus. Bet mūsų pasirinktieji mokslai yra naudingi, nors tą naudą sunku suvokti. Mat jie apvalo ir atgaivina kiekvieno sieloje tam tikrą įrankį, kurį kiti užsiėmimai sugadina ir apakina. Jį išsaugoti tūkstantį kartų svarbiau negu akis, nes tik jo dėka galima išvysti tiesą. Tie, kurie tau pritaria, labai išgirs tavo žodžius, bet tie, kurie to niekada nėra pajutę, sakys, jog tu kalbi niekus. Mat jie iš to nemato jokios kitos naudos, išskyrus praktinę. Tad žiūrėk, su kuriais žmonėmis tu kalbi; o gal nei su vienais, nei su kitais, tik pats sau dėl savęs paties? Bet tada tu negali prieštarauti, jei kas pasinaudotų tais tavo samprotavimais.

528 — Aš labiausiai mėgstu kalbėti pats sau, pats kelti klausimus ir pats į juos atsakinėti.

— Jei taip, tai grįžkime atgal, nes mes neteisingai nustatėme po geometrijos einantį dalyką.

— Kurgi mes suklydome? — paklausė Glaukonas.

b — Po paviršių mes ėmėmės aplinkui besisukančių kietų kūnų, o pirmiau reikėtų ištirti juos pačius⁹ — juk po antrojo matavimo teisingiau būtų išnagrinėti trečiajį: jis būdingas kubams¹⁰ ir viskam, kas turi gylį.

— Tai tiesa, Sokratai, bet čia, atrodo, dar niekas neatskleista.

— Dėl dviejų priežasčių, — pasakiau. — Pirmoji priežastis yra ta, kad nė viena valstybė negerbia tokio mokslo, jis menkai tyrinėjamas, nes yra sunkus. Antroji priežastis — ta, kad tyrinėtojai neturi vadovo, o be jo jie negali nieko išrasti. Bet sunku tikėtis, kad

c toks vadovas atsirastų, o jeigu ir atsirastų, tai tie, kurie tyrinėja šituos dalykus, dėl išdidumo nepanorėtų jo klausyti. Jei visa valstybė gerbtų tokius užsiėmimus ir remtų juos, tada tyrinėtojai paklustų ir, be paliovos dėmptai dirbdami, atskleistų tiriamo dalyko savybes. Net ir dabar, kai dauguma niekina šiuos užsiėmimus ir trukdo, o ir patys tyrinėtojai nesuvokia jų naudingumo, jie vis dėlto vystosi — tokie jie yra patrauklūs. Tad nenuostabu, kad atsirado šis mokslas.

d — Iš tikrųjų jis labai patrauklus. Bet paaiškink man, ką tik ką sakei: paviršių tyrinėjimą tu priskyrei geometrijai?

— Taip.

— Po jos ėmeisi astronomijos, bet paskui vėl grįžai atgal.

e — Matai, aš taip skubėjau kuo greičiau viską išdėstyti, kad išėjo lėčiau. Po geometrijos turėtų eiti gylio matavimo mokslas, bet kadangi jis juokingai prastai teiširtas, aš peršokau jį ir perėjau prie astronomijos, besisukančių kūnų mokslo.

— Teisingai kalbi.

— Taigi astronomija yra ketvirtoje vietoje — pastaruoju metu ji tarsi užmiršta, bet atgis, jei tik valstybė ja užsiims.

— Suprantama. Kadangi neseniai prikišai man, kad aš išgyriau ją banaliai, tai dabar ją išgirsiu pagal tave. Man atrodo, visiems turi būti aišku, jog ji verčia sielą žvelgti aukštyn ir veda ją ten, kuo toliau nuo viso to, kas yra čia.

529 — Galbūt visiems ir aišku, tik ne man. Man taip neatrodo.

— O kaip tau atrodo? — paklausė Glaukonas.

— Jeigu užsiimsi astronomija taip, kaip tie, kurie ją prilygina filosofijai, tai ji netgi labai nukreipia mūsų žvilgsnius žemyn.

— Ką tu turi galvoje?

b — Man atrodo, — tariau, — kad tu puikiai pats sau nusprendei, kaip galima pažinti aukščiausiosius dalykus. Jei kas nors, užvertęs galvą, apžiūrinės išmargin-

tas lubas ir ten kai ką matys, tu, ko gera, sakysi, kad jis mato ne akimis, o protu! Galbūt tu teisingai manai — aš esu kvailokas ir negaliu manyti, kad koks nors kitas mokslas verstų sielą žvelgti aukštyn, išskyrus tą, kuris tiria būtį ir tai, kas nematoma. Nesvarbu, ar kas išsižiojęs žiūri aukštyn, ar prisimerkęs — žemyn, norėdamas ką nors pažinti pojūčiais, aš tvirtinu, kad jis nieko nepažins, nes tokių dalykų negalima pažinti, ir tokiu atveju siela žiūri ne aukštyn, o žemyn, nesvarbu, ar žmogus gulėtų kniūpsčias ant žemės, ar plauktų ant nugaros jūroje.

XI. — Taip, pelnytai man kliuvo! — pasakė Glaukonas. — Tu teisus. Bet sakyk, kaip, tavo nuomone, reikėtų mokytis astronomijos kitaip, negu šitai daroma dabar, ir kuo ji naudinga mūsų tikslui?

— Štai kaip. Margieji dangaus skliauto raštai, puošiantys regimąją sritį, yra gražiausi ir tobuliausi iš tokių daiktų, bet vis dėlto jie toli gražu neprilygsta tikriesiems daiktams, kurie tikroju greičiu ir tikroju lėtumu, tikroju kiekiu ir visais galimais tikrais pavidalais juda vieni kitų atžvilgiu ir kartu juda visa, kas yra juose. Juos galima suvokti tik protu ir mąstymu, bet ne regėjimu. O gal tu kitaip manai?

— Jokiu būdu, — atsakė Glaukonas.

— Vadinasi, dangaus raštais reikia naudotis kaip pagalbine priemone, kad pažintume tai, kas nematoma, panašiai kaip jeigu mums pakliūtų į rankas puikūs ir kruopštūs Dedalo¹¹ ar kurio kito meistro ar dailininko kūriniai. Žmogus, nusimanantis apie geometriją, pažvelgęs į juos, pripažintų, kad jie puikiai nubraižyti, bet būtų juokinga tyrinėti juos rimtai, kaip įgalinančius pažinti lygybės, dvejinimo ar kokius nors kitus santykius.

— Tikrai būtų juokinga!

— Ar tu manai, kad tikras astronomas, žiūrėdamas į žvaigždžių judėjimą, nebūtų įsitikinęs tuo pačiu? Jis manytų, kad viskas sutvarkyta kuo puikiausiai — juk kūrėjas taip sukūrė dangų ir visa, kas yra danguje: santykius tarp dienos ir nakties, paros ir mėnesio, mė-

nesio ir metų, žvaigždžių ir visų šių dalykų ir vienu žvaigždžių su kitomis. Bet argi jam neatrodys kvaila manyti, kad visa tai visada vyksta vienodai ir nepatiria jokių nukrypimų, ir visokiais būdais siekti prieiti tiesą, nors dangaus šviesuliai turi kūną ir yra regimi?

— Taveš pasiklausius, ir man taip atrodo.

— Taigi, — tariau, — astronomiją — kaip ir geometriją — tyrinėsime, remdamiesi bendrais teiginiais, o tai, kas yra danguje, paliksime nuošalyje, jeigu iš tikrųjų norime perprasti astronomiją ir protingąjį mūsų sielos pradą, kurio iki šiol nepanaudojome, padaryti naudingą.

— Tu keli astronomijai daug sunkesnę uždavinį, palyginti su tuo, kaip ji dabar tyrinėjama.

— Aš manau, kad ir kiti mūsų nurodymai bus panašūs, jei esame rimti įstatymų leidėjai.

XII. — O ar galėtum pasakyti dar kokį mokslą, kuris tiktų mūsų tikslui?

— Dabar taip staiga negaliu, — atsakė Glaukonas.

— Judėjimas, mano nuomone, būna kelių rūšių. Visas jas išvardyti galėtų nebent žinovas, bet dvi rūšis žinome ir mes.

— Kokias?

— Be tos, kurią minėjome, yra dar viena, ją atitinkanti.

— Kokia?

— Panašiai kaip mūsų akys yra nukreiptos į astronomiją, taip mūsų ausys — į darnių sąskambių judėjimą; šie du mokslai yra tarsi broliai, kaip tvirtina pitagoriečiai, ir mudu, Glaukonai, jiems pritarsime¹², ar ne?

— Be abejo.

— Kadangi dalykas yra sudėtingas, tai mes išklausysime, kaip jie visa tai aiškina — galbūt jie dar ką nors pridurs. Bet kad ir kaip būtų, mes laikysimės savo nusistatymo.

— Kokio?

— Žiūrėsime, kad mūsų auklėtiniai nemėgintų išmokti ko nors netobulo ir nukreipto ne į tą tikslą, į

531 kurį visada viskas turi būti nukreipta, kaip mes
ką tik sakėme dėl astronomijos. Argi nežinai, kad ta
pati klaida daroma ir harmonijos atžvilgiu? Kaip ir
astronomai, žmonės šioje srityje triūsia tuščiai — jie
matuoja ir lygina girdimus sąskambius ir garsus.

— Prisiekiu dievais, jie elgiasi juokingai. Jie kalba
apie kažkokius „sutankėjimus“ ir ištempia ausis, tarsi
klausydami garsų, sklindančių iš kaimyninio namo;
vieni teigia, kad tarp dviejų garsų dar girdimas kaž-
koks kitas garsas — kaip tik čia ir esąs mažiausias
tarvas, kurį reikia imti matavimo vienetu; kiti šitai už-
ginčija ir tikina, kad čia nesą jokio skirtumo tarp
garsų, bet ir vieni, ir kiti ausis vertina labiau už protą.

b — Tu turi galvoje tuos šaunuolius, kurie neduoda
stygomis ramybės, visaip jas mėgina, įtempdami suky-
nėmis. Nenorėdamas vilkinti pasakojimu, kaip jie
plektru užgauna stygas, kaip kaltina jas, jei jos atsi-
sako skambėti, arba puikuoja jomis, aš nutraukiu jį
ir pasakysiu, kad turėjau galvoje ne jų, o tų, kuriuos
sakėme išklausinėsią apie harmoniją, atsakymus. Juk
c jie elgiasi lygiai taip pat, kaip ir astronomai: jie ieš-
ko skaičių klausia suvokiamuose sąskambiuose, bet ne-
pakyla iki bendrųjų klausimų ir nebando išsiaiškinti,
kurie skaičiai yra harmoningi, o kurie — ne ir kodėl¹³.

— Tai, apie ką tu kalbi, būtų nuostabu! — tarė Glau-
konas.

— Taip, tai iš tikrųjų būtų naudinga, ieškant gro-
žio ir gėrio; kitaip neverta ir stengtis.

— Be abejo.

d XIII. — Jei, tirdami visus šiuos mūsų apžvelgtus
dalykus, nustatysime jų bendrumą ir giminingumą ir
išsiaiškinsime, kuriuo atžvilgiu jie artimi vienas kitam,
tai aš manau, kad šitai padės mums siekti mūsų užsi-
brėžto tikslo, ir mūsų triūsas nenueis veltui. Priešingu
atveju iš jo nebūtų jokios naudos.

— Ir man taip atrodo. Bet tai, apie ką tu kalbi, So-
kratai, yra labai sudėtinga.

— Tu turi galvoje įvadinę dalį, ar ką nors kita?
264 Juk žinome, kad tai tik įžanga dainos, kurią reikia iš-

mokti. Negi tu manai, kad tas, kuris gerai išmano šiuos e
dalykus, yra ir puikus dialektikas?

— Prisiekiu Dzeusu, ne! Tarp jų sutikau tik vieną
kitą tokią.

— O žmonės, kurie nesugeba pateikti protingo įro-
dymo arba suvokti kitų įrodymų, niekada nežinos nie-
ko iš to, ką mes laikome esant būtina žinoti.

— Aišku, nežinos, — pritarė Glaukonas.

— Taigi, Glaukonai, ar tai nebus kaip tik ta daina, 532
kurią traukia dialektika? Ji suvokiama protu, tuo tar-
pu regėjimo galia norėtų ją atkurti; bet juk jos pas-
tangos ką nors išžiūrėti yra nukreiptos į pačias gyvas
būtybes, į pačias žvaigždes, pagaliau į pačią Saulę. O
kai kas nors bando samprotauti, jis, apeidamas pojū-
čius, siekia vien tik protu pasiekti kiekvieno daikto
esmę ir nesustoja tol, kol pačiu protu nesuvokia gėrio b
esmės; galų gale jis atsiduria pačioje protu suvokia-
mos srities viršūnėje, panašiai kaip anas užkopia į re-
gimosios srities viršūnę.

— Tikra teisybė.

— Tai kaip? Ar šito kelio nepavadinsi dialektiniu?

— Na, o toliau?

— Tai bus išsilaisvinimas iš grandinių, atsigrėžimas
nuo šešėlių į atvaizdus ir šviesą, išėjimas iš požemio
į Saulę. Jei ir tada bus neįmanoma žiūrėti į gyvas bū- c
tybes, augalus ir Saulę, vis dėlto geriau žiūrėti į die-
viškus atspindžius vandenyje ir realių daiktų šešėlius,
negu į atvaizdų šešėlius, sukurtus šviesos šaltinio, ku-
ris pats yra tik šešėlis, palyginti su Saule. Visi mūsų
aptartieji mokslai suteikia šią galimybę ir kilniausiąją
mūsų sielos pradą veda aukštyn, į to, kas iš visos esa-
ties tobuliausia, stebėjimą, panašiai kaip pirmuoju at-
veju aiškiausias mūsų kūno pojūtis yra nukreiptas į d
tai, kas ryškiausia kūniškame ir regimame pasaulyje.

— Tarkime, kad taip ir yra, nors man sunku su tuo
sutikti. Bet, kita vertus, sunku ir nesutikti. Kadangi
apie tai kalbame ne tik dabar ir dar ne kartą teks
prie to sugrįžti, tai, tarė, kad iš tikrųjų taip yra, pe-
reikime prie pačios dainos — išnagrinėkime ją taip pat 265

smulkiai, kaip ir šią įžangą. Taigi pasakyk mums, kas būdinga šiam sugebėjimui samprotauti, į kokias rūšis jis skirstomas ir kokie keliai veda į jį. Jie, atrodo, atveda į tikslą — jo pasiekimas būtų tarsi atokvėpis keliautojui ir jo kelionės galas.

533 — Mielas Glaukonai, — tariau, — tu kol kas neįstengsi sekti paskui mane, nors man tikrai netrūksta geros valios ir ryžto. O tu juk pamatytum jau nebe atvaizdą to, apie ką mes kalbame, o pačią tiesą — bent jau kokia ji man atrodo. Ar iš tikrųjų taip yra, kol kas neverta dėl to guldyti galvos, bet pamatyti šitai būtina reikia — tą galiu teigti. Ar ne?

— Žinoma.

— Turbūt taip pat galima tvirtinti, kad tik sugebėjimas samprotauti gali parodyti šitai žmogui, nusimanančiam apie mūsų ką tik aptartus mokslus, — kitaip tai jokiū būdu neįmanoma.

— Ir šitai verta tvirtinti, — sutiko Glaukonas.

b — Niekas mums neįrodys, jog esą galima pabandyti kokiū nors kitu būdu nuosekliai aprėpti visa — tai yra bet kurio daikto esmę. Juk visi kiti būdai arba yra susiję su žmonių nuomonėmis ir troškimais, arba tiria daiktų atsiradimą ir jungimą, arba rūpinasi viso to, kas auga ir jungiasi, palaikymu. Kai dėl kitų mokslų, kurie, kaip sakėme, mėgina pasiekti nors šį tą iš būties — geometrija ir jai artimi mokslai, — tai būtis c jiems tik sapnuojasi, o iš tikrųjų jie neįstengs jos išvysti, kol naudosis savo prielaidomis, laikydami jas nepajudinamomis, nes negali jų pagrįsti. Jeigu pradėdi tu, ko nežinai, o pabaiga ir vidurys taip pat yra supinti iš to, ko nežinai, tai ar šitai, nepaisant visų tų dalykų suderinimo, gali kada nors tapti žinojimu?

— Jokiū būdu ne, — atsakė Glaukonas.

d XIV. — Taigi, — tariau, — tik dialektinis metodas eina teisingu keliu ir, atmesdamas prielaidas, pakyla iki paties prado, kad pagrįstų savo išvadas; jis pamažu išlaisvina mūsų sielos žvilgsnį, tarsi panirusį į barbariškumo purvą, ir nukreipia jį aukštyn, pasinaudodamas kaip pagalbininkais ir tarnais tais menais, kuriuos

266

aptarėme. Iš įpročio mes dažnai vadiname juos mokslais, bet jiems reikėtų kito pavadinimo, nes jie ne tokie akivaizdūs kaip mokslas, nors ir aiškesni už nuomones. Man atrodo, juos anksčiau pavadino nuovoka. Bet neverta ginčytis dėl pavadinimo, kai reikia išskirti tokius svarbius dalykus, kaip šie.

— Tikrai neverta; svarbu tik, kad pavadinimas aiškiai rodytų, kas turima galvoje.

— Tada mus patenkins, kaip ir anksčiau, tokie pavadinimai: pirmoji pakopa — žinojimas, antroji — nuovoka, trečioji — tikėjimas ir ketvirtoji — spėjimas; dvi paskutiniosios sudaro numonę, o dvi pirmosios — mąstymą. Nuomonė susijusi su tapsmu, o mąstymas — su esme. Koks yra santykis tarp esmės ir tapsmo, toks pat yra ir tarp mąstymo ir nuomonės; o koks yra santykis tarp mąstymo ir nuomonės, toks pat yra ir tarp žinojimo ir tikėjimo, tarp nuovokos ir spėjimo. Suskirstymą į dvi sritis — į tai, ką mes manome, ir tai, ką suvokiame protu, — ir tų pavadinimų bei jais žymimų dalykų atitikimą mes, Glaukonai, paliksime nušalyje, kad išvengtume daug kartų ilgesnių samprotavimų negu ankstesnieji.

— Aš tau pritariu, kiek įstengiu sekti tavo mintį.

— Tu, žinoma, dialektiku vadini tą, kuriam prieinamas kiekvieno daikto esmės įrodymas. O jeigu kas šito nesugeba, tai tu sakysi, kad kuo mažiau jis gali pagrįsti šitai sau ir kitiems, tuo mažiau jis turi ir supratimo apie tai.

— Kaipgi nesakysi!

— Panašiai yra ir su gėriu. Kas nesugeba apibrėžti gėrio idėjos ir išskirti jos iš visų kitų idėjų, kas, tarsi karys mūšio lauke, neprasiveržia pro visas kliūtis, siekdamas įrodymo, pagrįsto ne nuomone, o esmės supratimu, kas neina pirmyn, skatinamas tvirto įsitikinimo, apie tą sakysi, kad jis nepažįsta nei gėrio paties savaime, nei apskritai jokie gėrio, o jeigu jis kokiū nors būdu ir palytės gėrio šešėlį, tai ne žinojimo, o tik nuomonės dėka. Toks žmogus leidžia dabartinį savo gyvenimą snausdamas ir sapnuodamas ir, nespėjęs pa-

e

534

b

c

267

- d busti šiame pasaulyje, atsidurs Hade ir ten visiškai užmigs.
- Prisiekiu Dzeusu, aš tikrai šitaip sakysiu.
- O savo vaikams — kuriuos dabar augini ir auklėji tik savo vaizduotėje, — jei iš tikrųjų tektų juos auginti, manau, neleistum valdyti valstybės ir tvarkyti svarbiausių reikalų, kol jie yra nebylūs (*αλόγους*) tarsi brėžinio linijos¹⁴.
- Žinoma, ne, — atsakė Glaukonas.
- Tu įstatymu paskirsi jiems ypač tokį auklėjimą, kuris įgalintų juos kuo puikniausiai išmanyti klausimų kėlimo ir atsakymo į juos meną.
- e — Mes abu išleisime tokį įstatymą.
- Vadinasi, tu manai, kad dialektika apvainikuos visus mokslus, ir būtų neteisinga koki nors kitą mokslą vertinti labiau už ją — juk ji yra jų visų viršūnė.
- 535 — Taip.
- XV. — Dabar tau belieka nustatyti, ką mes mokysime šių dalykų ir kokiū būdu.
- Aišku.
- Ar prisimeni, kokius valdovus mes parinkome, kai kalbėjome apie jų parinkimą?
- Kaipgi neprisiminsi!
- Apskritai, — tariau, — reikia parinkti tokius žmones, kokius tada nurodėme, — ištvermingiausius, narsiausius ir, pagal galimybes, gražiausius. Be to, reikia ieškoti ne tik kilnių ir tvirto būdo žmonių, bet ir žiūrėti, kad jie iš prigimties būtų tinkami tokiam auklėjimui.
- Kokių gi savybių jie privalo turėti?
- Jie, mano mielas, turi būti gabūs mokslams ir nuovokūs. Mat mokslų galia žmones gąsdina kur kas labiau negu gimnastika: šie sunkumai labiau liečia sielą, yra jos ypatybė; kūnas čia nedalyvauja.
- Teisybė.
- c — Taip pat jie turi būti geros atminties, nepalaužiami ir darbštūs. Kitaip argi jie, tavo manymu, norės pakelti ir kūniškus sunkumus, ir, be to, dar tiek mokytis ir lavintis?
- 263

Tokio nerasime, nebent tai būtų iš prigimties apdovanotas nepaprastais gabumais žmogus.

— Mūsų laikų klaida ir filosofijos negerbimo priežastis, kaip jau sakėme, yra ta, kad filosofijos imasi jos neverti žmonės: jos turėtų imtis ne žemi, o kilnūs žmonės.

— Ką tu turi galvoje? — paklausė Glaukonas.

— Visų pirma, — tariau, — kas nori imtis filosofijos, to darbštumas neturi šlubuoti, kaip būna, kai žmogus yra tik pusiau darbštus, o visur kitur vengia sunkumų. Toks yra žmogus, kuris mėgsta gimnastiką, medžioklę ir visa, kas lavina kūną, bet nemėgsta mokytis, samprotauti, tyrinėti ir nekenčia tokio pobūdžio sunkumų. Šlubas bus ir tas, kuris mėgs tik šiems priešingus dalykus.

— Labai teisingai kalbi.

— Ar ne tą patį pasakysime ir tiesos atžvilgiu? Ar nevadinsime suluošinta tos sielos, kuri nekenčia tyčinio melo, pati jo bodisi ir labai piktinasi, kai kiti meluoja, bet atsitiktiniam melui nuolaidžiauja ir, sugauta nieko neišmananti, nesigėdi lengvabūdiškai išsivoliojusi nemokšiškume tarsi kiaulė purve?

— Visa tai tikra teisybė.

— Ir nuosaikumo, narsumo, didžiadvasiškumo bei visų kitų dorybės dalių atžvilgiu taip pat reikia skirti kilnų žmogų nuo žemo. Kas nemoka atskirti tokių dalykų — ar paskiras žmogus, ar valstybė, — tas, pats šito nepastebėdamas, pasitelks vieniems ar kitiems reikalams — kaip draugus arba kaip valdovus — šlubus ir žemus žmones.

— Iš tikrųjų dažnai šitaip atsitinka, — pritarė Glaukonas.

— Taigi, — tariau, — dėl to mes turime būti labai atidūs. Jeigu mes parinksime sveiko kūno ir sveikos sielos žmones ir auklėsime juos kilniais mokslais ir uolia mankšta, tai pats teisingumas nieko negalės mums pikišti, ir mes išsaugosime sveiką valstybę ir jos santvarką; o jei pasirinksime netinkamus žmones, tai

d

e

536

b

264

išeis priešingai, ir filosofijai užtrauksime dar didesnes patyčias.

— Tai būtų gėda, — tarė Glaukonas.

— Didelė gėda. Bet atrodo, kad aš darau si juokingas.

— Kodėl? — paklausė Glaukonas.

c — Aš užmiršau, kad mes tik žaidžiame, ir pradėjau kalbėti, stengdamasis kiek įmanydamas. Mat kalbėdamas nuolat žvilgčiojau į filosofiją ir mačiau, kaip ji neteisingai drabstoma purvais. Iširdęs ant kaltininkų, įsikarščiauvau ir ėmiau kalbėti pernelyg rimtai.

— Prisiekiu Dzeusu, man, kaip klausytojui, neatrodo, kad būtum smarkiau kalbėjęs.

d — Už tai man, kaip oratoriui, taip atrodo. Bet neužmirškime štai ko: tada, kalbėdami apie parinkimą ieškome pagyvenusių žmonių, o dabar pasirodo, kad šitai netinka — juk negalima tikėti Solonu, kuris sako, kad sendamas žmogus gali daug ko išmokyti — priešingai, šitai jis dar mažiau gali negu bėgti! Visi dideli ir sunkūs darbai tinka jauniems.

— Be abejo.

XVI. — Vadinasi, jau iš mažens reikia mokyti aritmetikos, geometrijos ir kitų mokslų, kuriuos reikia išieiti prieš dialektiką, bet negalima mokyti prievarta.

— Ką tu tuo norėjai pasakyti?

e — Laisvas žmogus nė vieno mokslo neturi mokytis vergiškai. Prievartinis kūno mankštinimas nesusilpnina kūno, bet prievarta sielai įkaltos žinios yra ne-tvirtos.

— Teisybę sakai.

537 — Todėl, mano mielas, vaikus mokyk ne prievarta, o žaisdamas. Tada geriau pastebėsi, kam kuris iš jų geriausiai tinka.

— Tai, ką tu sakai, turi pagrindą.

— Prisimėni, mes sakėme, kad ir vaikus reikia imti į karą — žinoma, kaip žiūrovus, raitus, o kur saugu, leisti jiems pasižiūrėti ir iš arčiau; tegul paragauja kraujo tarsį šuniukai.

270 — Prisimenu.

— Tuos, kurie visuose šiuose darbuose, moksluose ir pavojuose pasirodys esą išradingiausi, reikia išskirti į atskirą grupę.

— O kokio amžiaus?

b — Kai užbaigs privalomą gimnastikos mokymąsi, nes tuos dvejus ar trejus metus jie negalės užsiimti kuo nors kitu — juk nuovargis ir miegas yra mokslo priešai. Be to, šitai juk irgi vienas iš svarbiausių išmėginimų: kas kaip pasirodys gimnastikos pratimuose.

— Suprantama.

c — Pasibaigus šiam laikui, iš dvidešimtmečių jaunuolių bus atrinkti gabiausieji, ir jiems bus rodoma didesnė pagarba negu kitiems; dabar jiems bus pateikta bendra mokslų, kurių jie vaikystėje mokėsi kiekvieno skyrium, apžvalga, kad jie suvoktų jų giminybę ir ryšį su būties prigimtimi.

— Tik šitokiu būdu įgytos žinios yra tvirtos.

— Tai taip pat geriausias būdas patikrinti, ar žmogus turi gabumų dialektikai, ar ne. Tas, kuris sugeba apžvelgti viską kartu, bus dialektikas, o kuris nesugeba, ne.

— Ir aš taip manau.

d — Štai tau ir reikės žiūrėti, kurie čia labiausiai pasižymės, kurie bus ištvermingi moksluose, kare ir kituose įstatymo nustatytuose dalykuose. Iš šių jaunuolių, kai jie sulauks trisdešimties metų, vėl reikės atrinkti geriausius, apsupti juos dar didesne pagarba ir iširti jų gabumus dialektikai, stebint, kurie iš jų, nekreipdami dėmesio į regėjimo ir kitus pojūčius, sugebės pakilti iki tikrosios būties. Bet čia, mano drauge, reikalingas didžiausias atsargumas.

— Kodėl? — paklausė Glaukonas.

e — Argi tu nepastebi, kokį blogį mūsų laikais gimdo mokėjimas samprotauti?

— Kokį?

— Žmonės, kurie tuo užsiima, nesilaiko įstatymų.

— Ir netgi labai.

— Ar tave stebina jų nusistatymas? Ar galima jiems dovanoti?

— Kokia prasme?

— Įsivaizduok pamestinuką, užaugintą gausioje, turtingoje ir žymioje šeimoje, kur jam visaip pataikaujama. Užaugęs jis sužino, kad tie, kuriuos jis laikė savo tėvais, yra jam svetimi, o tikrųjų tėvų negali surasti. Kaip, tavo manymu, jis elgsis su pataikautojais, ir tariamais tėvais — tada, kai dar nežinojo, jog yra rastinukas, ir vėliau, kai jau sužinos? Jei nori, pasakyčiau, kaip aš įsivaizduoju.

— Noriu.

b XVII. — Aš numanau, kad, dar nežinodamas tiesos, jis labiau gerbs tariamą tėvą, motiną ir giminaičius negu pataikautojus, labiau paisys giminaičių poreikių, vengs netinkamai su jais elgtis ar kalbėti, bus jiems paklusnesnis negu pataikautojams.

— Suprantama.

— O kai jis sužinos tiesą, tada, mano manymu, jo pagarba ir atidumas tariamiems giminaičiams susilpnės, o pataikautojams — sustiprės; jis klausys jų kur kas labiau negu anksčiau, gyvens taip, kaip jie, atvirai prie jų prisijungęs, o ankstesniaisiais savo tėvais ir kitais tariamais giminaičiais visiškai paliaus rūpintis, nebent jis būtų nepaprastai kilnios prigimties žmogus.

c — Paprastai taip ir būna, kaip tu sakai. Bet ką bendra šis pavyzdys turi su tais, kurie užsiima dialektika?

— Štai ką; mes nuo pat vaikystės turime savo požiūrį, kas teisinga ir gera, įskiepytą mūsų tėvų, — mes jų klausome ir juos gerbiame.

— Taip.

d — Bet yra ir priešingi įpročiai, susiję su malonumais, jie glosto mūsų sielą ir traukia mus prie savęs. Tačiau bent kiek santūrūs žmonės jiems nepasiduoda — jie gerbia tėvų priesakus ir jų laikosi.

— Visa tai tiesa.

e 272 — Na, o jeigu šitaip nusiteikusi žmogų paklaustum, kas yra grožis, jis atsakytų tai, ką yra girdėjęs iš įstatymų leidėjo, tačiau tolesnis svarstymas šitai paneigtų. Jeigu dažnai ir įvairiais būdais paneigsi jo nuomonę, šitas žmogus ims manyti, kad grožis nėra niekas gra-

žesnis negu bjaurumas. Tas pat ištiks ir teisingumą, gerį ir visa kita, ką jis ypač gerbė. Kaip tu manai, ar jis ir po to gerbs šias dorybes ir bus klusnus?

— Aišku, kad nebeliks tokios pagarbos ir įsitikinimo.

— O jeigu jis nebeberbs ir nebrangins šių dalykų kaip anksčiau ir tiesos surasti nesugebės, tai kokį gyvenimo būdą jam pasirinkti, jei ne tą, kuris glostys jį malonumais?

— Aišku, tik tokį.

— Taigi jis taps įstatymų pažeidėju, nors anksčiau jų laikėsi.

— Tai neišvengiama.

— Vadinasi, visai suprantama, kad tie, kurie imasi dialektikos, yra šitaip nusiteikę, ir tokie žmonės tikrai verti užuojautos.

— Ir gailėsčio, — pridūrė Glaukonas.

— Todėl, kad netektų gailėtis išrinktųjų trisdešimtmečių, reikia labai atsargiai eiti prie dialektikos.

— Be abejo.

b — Argi nebus viena iš svarbių atsargumo priemonių neleisti visai jauniems paragauti dialektikos? Aš manau, esi pastebėjęs, kad paaugliai, vos tik paragavę dialektikos, ima piktnaudžiauti ja pramogos dėlei, žavėdamiesi prieštaravimais ir pamėgdžiodami tuos, kurie juos paneigia; jie ir patys imasi sugriauti kitų teiginius ir džiaugiasi, kad savo samprotavimais tarsi šuniukai sudrasko į dalis visa, kas tik jiems pakliūva.

— Taip, šitai jiems tikrai teikia didelį džiaugsmą.

c — Kai jie patys sugriauna daugelio teiginius ir daug kas sugriauna jų teiginius, jie greitai ima visiškai neigti tai, ką anksčiau tvirtino, todėl ir jie patys, ir visa filosofija susilaukia kitų žmonių paniekos.

— Teisybė.

— Na, o vyresnio amžiaus žmogus nenorės įsivelti į šitokias kvailystes; jis veikia pamėgdžios tą, kuris ginčijasi, norėdamas surasti tiesą, o ne tą, kuris prieštarauja pramogos dėlei, juokais. Jis ir pats bus santū-

resnis, ir savo užsiėmimą padarys garbingą, o ne ver-
tą paniekos.

— Be abejo.

— Atsargumo priemonės yra ir visa kita, apie ką
anksčiau kalbėjome: dialektika leisti užsiimti tik pado-
riems ir tvirtiems žmonėms, o ne taip, kaip dabar, kai
jos imasi bet kas, net ir visai netinkami žmonės.

— Suprantama.

XVIII. — Ar samprotavimo menui įvaldyti užteks
dukart ilgesnio laiko tarpo negu tas, kuris skirtas la-
vinti kūnui gimnastikos pratimais,— jeigu nuolat ir
įtemptai užsiimsi tik tuo?

e — Ar tu turi galvoje šešerius, ar ketverius metus?

— Tai nesvarbu. Tegul bus penkeri. Paskui jie vėl
turės nusileisti į olą: juos reikės priversti būti kariais
ir užimti valstybėje kitas pareigas, derančias jauniems
žmonėms, kad jie ir patyrimu nenusileistų kitiems. Tai
540 padės dar kartą juos išmėginti — ar jie atsilauks prieš
visokias pagundas, o gal kai kur ir pasiduos joms.

— O kiek tam reikės laiko? — paklausė Glaukonas.

— Penkiolikos metų. Kai jiems sueis penkiasde-
šimt metų, tuos, kurie išliks ir bus visur pasižymėję —
ir darbuose, ir moksluose,— bus laikas nuvesti į galu-
tinį tikslą: priversti juos pakelti aukštyn savo sielos
žvilgsnį ir pažvelgti į tai, kas viskam teikia šviesą, o pa-
mačius gerą patį savaime, imti jį pavyzdžiu ir visą likusį
gyvenimą tvarkyti pagal jį valstybę, paskirus piliečius
b ir pačius save — visus iš eilės. Didesnę laiko dalį jie
užsiims filosofavimu, bet, atėjus eilei, dirbs visuomenės
labui ir vadovaus valstybei — ne todėl, kad tai yra
garbė, bet todėl, kad jų pareiga yra dirbti valstybės
gerovės vardan. Jie visą laiką auklės žmones, panašius
į save, kad jie pakeistų juos valstybės sargyboje, o
patys persikels gyventi į Palaimintųjų salas. Valstybė
savo lėšomis pastatys jiems paminklus, aukos jiems
c aukas kaip dievams, jei pitija pritar, o jei ne — kaip
laimingiems ir dieviškiems žmonėms.

— Tu, Sokratai, tarsi skulptorius, puikiai užbaigai
274 lipdyti savo sukurtus valdovus.

Ir valdoves. Nemanyk, Glaukonai, kad tai, ką
aš pasakiau, daugiau tinka vyrams, o ne moterims —
žinoma, toms, kurios turi tam įgimtą sugebėjimą.

— Tai teisinga, jeigu jos visur dalyvaus lygiai su
vyrais, kaip mes kalbėjome.

— Ką gi,— tariau,— ar sutinkate, kad tai, ką mes
kalbėjome apie valstybę ir jos santvarką, nėra tuščios
vaizduotės vaisius? Tiesa, šitai sunkiai įgyvendinama,
bet įmanoma; tačiau tik tokiu būdu, kaip mes nusa-
kėme: kai valstybės valdovais taps tikri filosofai —
nesvarbu, ar jų bus keli, ar tik vienas,— jie niekins
garbinimą, kurio dabar visi siekia, kaip nepritinkantį
laisvam žmogui ir nieko nevertą, o labiausiai vertins
pareigos vykdymą ir iš to kylančią pagarbą; laikyda-
mi teisingumą svarbiausiu ir būtiniausiu dalyku, jie
tarnaus jam, jį stiprins ir pagal jį tvarkys savo valstybę.

— O kaip? — paklausė Glaukonas.

— Visus tuos, kuriems bus daugiau kaip dešimt
metų, jie išsiųs į kaimą, o kitus vaikus, apsaugoję juos
541 nuo dabartinių papročių, būdingų jų gimdytojams, iš-
auklės pagal savo papročius ir įstatymus, kuriuos iš-
dėstėme anksčiau. Šitaip jie labai greitai ir lengvai
įves mūsų aptartąją santvarką; valstybė suklestės, o
joje gyvenantys žmonės turės sau didžiulę naudą.

— Taip, didžiulę. Mano manymu, Sokratai, tu gerai
b paaikškinai, kaip gali būti įgyvendinta mūsų santvar-
ka — jei ji kada nors bus įgyvendinta.

— Vadinasi, mes jau pakankamai aptarėme tą vals-
tybę ir žmogų, kuris joje gyvens. Aišku, koks jis, pa-
gal mus, turėtų būti.

— Aišku. Atrodo, tavo iškeltas klausimas jau iš-
spręstas.